

**ВОБРАЗ ФРАНЦЫСКА СКАРЫНЫ
І МАСТАЦКАЯ РЭЦЭПЦЫЯ ЧЭХІІ Ў РАМАНЕ-ЭСЭ
“ФРАНЦЫСК СКАРЫНА, АБО СОНЦА МАЛАДЗІКОВАЕ”**

Чмарава Марына Іванаўна

дацэнт кафедры літаратуры і міжкультурных камунікацый
установы адукацыі “Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова”,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт
(г. Магілёў, Беларусь)

Ключавыя словы: рэцэпцыя, Чэхія, Прага, Францыск Скарына, вобраз, літаратура, біяграфія, кнігавыдавецтва.

У артыкуле аналізуецца вобраз Францыска Скарыны і мастацкая рэцэпцыя Прагі і Чэхіі ў рамане-эсэ А. Лойкі “Францыск Скарына, або сонца маладзіковае”, адзначаецца, што А.Лойка стварыў свой, адметны мастацкі вобраз Ф. Скарыны, а таксама ўнёс уклад у беларускую мастацкую рэцэпцыю Прагі і Чэхіі.

Беларуская мастацкая рэцэпцыя Чэхіі – краіны, культурныя і літаратурныя ўзаемасувязі з якой маюць цікавы і рознабаковы характар, мае сваю адметную спецыфіку, а таксама досыць трывалае месца ў творчасці некаторых айчынных мастакоў слова. У нашых папярэдніх публікацыях аналізавалася прысутнасць Чэхіі і чэхаў ў беларускай паэзіі і прозе, адзначалася значнасць двухбаковых літаратурных стасункаў, роля Чэхіі ў нашай гісторыі і культуры. Чэшскія літаратуразнаўцы-славісты А. Чэрны, Ф. Ціхі і іншыя паклалі пачатак нашым двухбаковым літаратурным кантактам ў першай трэці XX стагоддзя [1; 2; 3]. З другога боку, асобныя публікацыі у газеце “Наша ніва” сведчылі пра тое, што беларусы надзвычай цікавіліся культурай іншых славянскіх народаў. Дасягненні чэхаў у справе адраджэння роднай мовы і культуры, узровень нацыянальнай свядомасці і грамадзянскай адказнасці ўспрымаліся як прыклад для Беларусі (В. Ластоўскі, М. Багдановіч, Ядвігін Ш.) [3; 4].

Я. Колас першы ў беларускай літаратуры стварыў вобраз чэха ў сваёй паэме “На шляхах волі”. Я. Колас у вобразе Крочыка падкрэслівае тыповыя, а разам з тым істотныя рысы ў ментальнасці чэхаў – павага да правоў чалавека, дэмакратызм, вернасць ідэі славянскага адзінства, якая асабліва гучала актуальна ў час сусветных войнаў.

Па дарозе на Сусветны кангрэс абароны культуры ў 1935 г. Народны паэт з захапленнем пісаў, што “з усіх краін, якія праехалі мы па дарозе ў Парыж, найлепшае ўражанне пакідае Чэхаславакія” [6, с. 79]. Эканамічны рост незалежнай славянскай дзяржавы, дасягненні ў культурным будаўніцтве ўспрымаўся Я.Коласам як прыклад для Беларусі.

Паэтычны вобраз “сэрца” Чэхіі, яе сталіцы – Прагі, першай ў беларускай літаратуры стварыла Л. Геніюш. Мастачка слова адлюстравала незвычайную прыгажосць гэтага магічнага горада, які даў ёй прытулак на доўгія гады. Прычым, мастацкая рэцэпцыя Л. Геніюш яднаецца з паэтычнай рэцэпцыяй Прагі выдатных чэшскіх пісьменнікаў.

Беларуская паэтка адчувае даўнасць гістарычных і культурных повязяў нашых народаў. Л. Геніюш удзячна Чэхіі за кожнага беларускага сына і жадае быць пераемніцай справы ў імя Беларусі, наследуючы запаветы яе славу тага земляка Ф. Скарыны.

Працяглы побыт у Чэхіі дазволіць беларускай паэтцы пазней даць у сваёй “Сповідзі” трапныя, крытычныя, далёка не адназначныя назіранні адносна асэнсавання самасвядомасці беларуса як славяніна ва ўзаемаадносінах з прадстаўнікамі іншых славянскіх народаў, у прыватнасці чэшскім. Разам з тым, блізкае знаёмства з чэхамі дапамагло Л. Геніюш убачыць сапраўдныя вартасці свайго народа [7, с. 244].

У другой палове XX стагоддзя беларуская мастацкая рэцэпцыя Чэхіі набыла больш выразныя прыкметы, дзякуючы вандроўкам і даволі цесным стасункам паміж нашымі краінамі. М. Танк [8], Р. Барадулін [9], С. Панізнік, Л. Дранько-Майсюк і іншыя зрабілі свой унёсак у беларускае мастацкае спасціжэнне Чэхіі, Прагі, а разам з тым і ў папулярызаванне ведаў аб гэтай краіне і гісторыі беларуска-чэшскіх культурных і літаратурных узаемасувязяў.

Не менш цікавы матэрыял для асэнсавання асаблівасці ўспрыняцця Чэхіі і, асабліва, Прагі, утрымлівае раман-эсэ А. Лойкі “Францыск Скарына, або Сонца Маладзіковае”. Да канца неасэнсаваны ў нашым літаратуразнаўстве твор А. Лойкі ўвасабляе сабой адметную мастацкую версію жыцця і дзейнасці Ф. Скарыны. Аўтар распавядае пра жыццё і дзейнасць адной з самых знакавых фігур у беларускай культуры Ф. Скарыне падчас яго побыту ў Полацку, Кракаве, Вільні і Празе.

Феномен Ф. Скарыны імкнулася разгадаць не адно пакаленне даследчыкаў. Шматлікія “белыя плямы” у яго біяграфіі спрабавалі запоўніць паэты, пісьменнікі, мастакі. Адно з пытанняў, чаму менавіта, Прага, Чэхія была абрана Ф. Скарынам для здзяйснення яго самых грандыёзных мар? Якое месца займае гэты горад у жыцці і лёсе Ф. Скарыны дапамагае спасцігнуць раман-эсэ “Францыск Скарына, або Сонца Маладзіковае”. “Там, там, дома, на берагах Дзівіны і Палаты, ён пачынаў браць і браў, каб аддаваць, бо ёсць на свеце толькі дзве вялікія навукі – умець браць, умець аддаваць, браць душой, аддаваць душой. Браць, спадзеючыся, што зможаш аддаць; аддаючы, не спадзеючыся, што ўраз будзеш аддзячаны, што ўраз ты будзеш зразуметы. І якраз, каб было што аддаваць, ён і пакідаў свой Полацк, аб якім цяпер думае, – пакідаў дзеля Кракава, дзеля Падуі, цяпер – дзеля Прагі, пакідаў, як бы

ідучы да сябе самога, якім ён цяпер ёсць у Празе, тут, ля чорнага друкарскага варштата. Усё ў яго мінулым як бы скіравана было сюды – у Прагу, бо ён быў як сама мэтанакіраванасць, як бясконцае ўзвышэнне сябе, свайго духу, сваіх запасаў ведаў” [11, с. 16]. І сапраўды, лёсавырашальныя моманты для самога Ф. Скарыны, знакавыя падзеі для нашай культуры адбыліся менавіта ў чэшскай Празе. Пад пяром А. Лойкі ажываюць чэшскія і пражскія рэаліі, вуліцы і будынкі, адметныя архітэктурныя помнікі, нацыянальны чэшскі каларыт, “па-нямецку ўходжання чэшскія гарадкі і, як і гарадкі, больш з камення выкладзеныя чэшскія вёскі” [11, с. 145]. Скарынавы сляды “ажываюць” вакол Влтавы, што нагадвае яму Палату, Тынскага касцёла, на Старым месцы, Малай Стране, Страгаўскі кляштары, Пражскім Градзе, каля сабора святога Віта, у Карлава мосту Градчанах, “што на ўсім гэтым божым свеце слынуць не толькі як стольны град места слаўнага Пражскага, але і як стольны град слаўнага Пражскага, але і як стольны град пісьмён славянскіх увогуле, і кніг, біблей славянскіх увогуле” [11, с. 56]. А. Лойка ўзгадвае і знакамітую “Вальдштэйнскую гасподу”, дзе “самае халаднейшае ва ўсёй Празе піва і смачнейшыя кнэдлікі” [11, с. 57]. Чым стала Прага для Ф. Скарыны ? “Ён яшчэ ніколі не думаў над тым, што калі сябруюць людзі і кнігі, то пры гэтым нібы сябры ўжо і гарады, спародненыя людзьмі і кнігамі. Ён, можа, і думаць сам пра гэта не стане, але чым Прага для яго ёсць, ужо цяпер ён ясна разумее: адзіны горад, што даў згоду, пайшоў на дамоўленасць з ім, стаў месцам здзяйснення яго мары. < > І гэта Скарынінавае шчасце, што ў Паўла Севярына абставіны склаліся так, што на выгоду і невыгоду ён глядзець не стаў, а насустрач Скарыне пайшоў, можа, перш за ўсё зразумеўшы, што справа тут не ў выгодзе, а ў чымсьці большым” [11, с. 56]. Лойкаўскі Скарына любіць Прагу “бо не любіць Прагі, не палюбіць яе немагчыма” [11, с. 56]. А. Лойка выкарыстоўвае традыцыйны азначэнні для гэтага горада – злата Прага, “у якой ён зараз жыве, працуе, залатая не толькі таму, што залатаверхая сваімі ўзнесенымі ў неба крыжамі, купаламі, разьбою і балюстрадамі, што туляцца до сцен святыняў і багатых афіцынаў розных біскупаў, крамнікаў, перакупшчыкаў, але і таму, што прыгожаверхая, прагожасценная” [11, с. 58]. Аўтар асабліва падкрэслівае ролю горада у жыцці Ф. Скарыны : “Без горада Францыск Скарына сябе проста не ўяўляў, не адлучаў сябе ад яго, як і горад яго ад сябе не адлучаў” [11, с. 65]. “Але ж гарады, у якіх ён пабываў, – гарады Еўропы блізкай, дальняй, ці ж не ўсе яны роўна блізкія яму, як Полацк, Вільня, Кракаў, Капенгаген, Падуя, Прага? У кожным з іх ён быў, заставаўся самім сабой, застаецца разуметым: яго разумеюць і ён разумее іншых” [11, с. 67]. “Зробленае ў Чэшскай Празе ён мог лічыць паловай свайго лёсу, і тады заставалася для яго палова другая, якую ён і павінен быў сам здзяйсняць, адвозячы адціснутае, аддрукаванае на радзіму” [11, с. 143].

Беларускі вобраз Чэхіі – адметны. У ім не толькі ўлюблёнасць у старажытную гісторыю Чэхіі, яе народ, але і падкрэсліванне сугучнасці лёсаў абодвух народаў, намаганне ўбачыць прыклад для пераймання, нарэшце – вера ў свае магчымасці. Пры ўсім гэтым трэба адзначыць, што беларускую рэцэпцыю Чэхіі і чэхаў яднае тое, што незалежна ад краіны і мовы, чужое заўсёды спасцігаецца і выяўляецца праз прызму любові да роднага краю, праз спецыфічнае беларускае ўспрыняцце, праз асэнсаванне свайго месца сярод славянскіх народаў.

Такім чынам, можна адзначыць, што А. Лойка значна пашырыў у беларускай літаратуры мастацкую інтэрэтацыю вобраза Францыска Скарыны, а таксама беларускую мастацкую рэцэпцыю Прагі і Чэхіі. У рамане-эсэ адзначаецца даўнасць сувязей беларусаў і чэхаў, іх узаемная цікавасць. Вобраз Ф. Скарыны ў гэтым творы таксама мае сваю адметнасць. Ён паўстае як сапраўдны еўрапеец, урбаніст, з вялікай культурнай талерацыяй, эмпатыяй да іншых земляў і культур. Постаць Ф. Скарыны у рамане надзвычай жывая, чалавечая, з сумневамі і спадзяваннямі, планами і разачараваннямі. А. Лойку ўдалося наблізіцца да разумення адной з самых ключавых і знакавых фігур у беларускай культуры, спасцігнуць тайны першадрукара, вытокі яго натхнення, па-мастацку паглумачыць шматлікія “белыя плямы” у яго жыццёвым шляху.

Літаратура

1. Чмаравя, М.І. Шляхі ўзаемнага пазнання: беларуская літаратура ў Чэхаславакіі (1920–1945) // М.І. Чмаравя. – Магілёў, 2004.
2. Чмаравя, М.І. Пад сцягам славянскай ўзаемнасці (Жыццё і дзейнасць Адольфа Чэрнага) / М.І. Чмаравя. – Роднае слова. – 2004. – № 8. – С. 102–106.
3. Чмаравя, М.І. Рэцэпцыя творчасці Янкі Купалы ў міжваеннай Чэхаславакіі / М.І. Чмаравя / Славянскія літаратуры: праблемы развіцця: зборнік артыкулаў. – Т. 1. – Мінск: РІВШ, 2003. – С. 116–122.
4. Ластоўскі, В. [З нашага жыцці] // В. Ластоўскі. Выбраныя творы / уклад., прадмова і каментарыі Я. Янушкевіча. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 1997.
5. Ядвігін, Ш. В. Марцінкевіч у практычным жыцці // Ядвігін Ш. – Выбраныя творы. – Мн, 1976.
6. Колас, Я. На шляхах волі // Колас Я. / Збор твораў у 14 т. – Т. 10. – Мінск, 1976.
7. Колас, Я. Падарожжа ў Парыж // Колас Я. / Збор твораў у 12 т. – Т. XI. – Мінск, 1964.
8. Геніюш, Л. Выбраныя творы // Л. Геніюш. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 2000.
9. Танк, М. Збор твораў: у 6 т. // М. Танк. – Мінск, 1978. – Т. 2: Вершы і паэмы. 1945–1954.
10. Барадулін, Р. Выбраныя творы : у 2 т. // Р. Барадулін. – Мінск, 1984. – Т. 2: Вершы, паэмы, радкі дарог.
11. Лойка, А. Францыск Скарына, або Сонца Маладзёковае / А. Лойка / Раман-эсэ. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1990. – 382 с.